

REGERINGSKANSLIET

Remiss

2010-11-30

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Enheten för diskrimineringsfrågor

Maria Jontén

Telefon +4694051878

E-post maria.jonten@integration.ministry.se

Dnr J2010/1768/DISK
STOCKHOLMS STAD
Kommunstyrelsen
KF/KS Kansli

Ink. 2010-12-10

Dnr: 001-2787/2010

Till: RZ

**Slutbetänkande från Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige
– Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter (SOU 2010:70)**

Remissinstanser:

Myndigheter och domstolar

1. Riksdagsförvaltningen
2. Riksdagens ombudsmän
3. Riksrevisionen
4. Svea hovrätt
5. Göteborgs tingsrätt
6. Kammarrätten i Stockholm
7. Förvaltningsrätten i Göteborg
8. Justitiekanslern
9. Hyresnämnden och arrendenämnden i Linköping
10. Domstolsverket
11. Åklagarmyndigheten
12. Rikspolisstyrelsen
13. Kriminalvården
14. Migrationsverket
15. Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida)
16. Försäkringskassan
17. Socialstyrelsen
18. Statens folkhälsoinstitut
19. Statens institutionsstyrelse
20. Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam)
21. Barnombudsmannen
22. Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS)
23. Inspektionen för socialförsäkringen
24. Arbetsgivarverket

25. Bokföringsnämnden (se avsnitt 9.4 i betänkandet)
26. Länsstyrelsen i Stockholms län
27. Länsstyrelsen i Uppsala län
28. Länsstyrelsen i Hallands län
29. Länsstyrelsen i Värmlands län
30. Länsstyrelsen i Dalarnas län
31. Statskontoret
32. Statistiska centralbyrån
33. Kompetensrådet för utveckling i staten
34. Statens skolverk
35. Statens skolinspektion
36. Specialpedagogiska skolmyndigheten
37. Sameskolstyrelsen
38. Myndigheten för yrkeshögskolan
39. Högskoleverket
40. Stockholms universitet
41. Kungl. Tekniska högskolan
42. Uppsala universitet
43. Lunds universitet
44. Malmö högskola
45. Linnéuniversitetet
46. Göteborgs universitet
47. Chalmers tekniska högskola
48. Vetenskapsrådet
49. Svenska Unescorådet
50. Sametinget
51. Sveriges lantbruksuniversitet
52. Boverket
53. Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande
Formas
54. Diskrimineringsombudsmannen
55. Ungdomsstyrelsen
56. Institutet för språk och folkminnen
57. Statens museer för världskultur (Världskulturmuseet i
Göteborg)
58. Forum för levande historia
59. ILO-kommittén

Kommuner och landsting

60. Arvika kommun
61. Bodens kommun
62. Eskilstuna kommun
63. Gävle kommun

64. Göteborgs kommun
65. Härnösands kommun
66. Jönköpings kommun
67. Kalix kommun
68. Kalmar kommun
69. Karlskoga kommun
70. Karlstads kommun
71. Kristinehamns kommun
72. Kungsbacka kommun
73. Landskrona kommun
74. Lerums kommun
75. Linköpings kommun
76. Luleå kommun
77. Malmö kommun
78. Mölndals kommun
79. Nacka kommun
80. Sandvikens kommun
81. Stockholms kommun
82. Strömsunds kommun
83. Sundsvalls kommun
84. Södertälje kommun
85. Tranås kommun
86. Trollhättans kommun
87. Upplands-Bro kommun
88. Uppsala kommun
89. Värmdö kommun
90. Västerås kommun
91. Öckerö kommun
92. Örebro kommun
93. Örnköldsviks kommun
94. Övertorneå kommun
95. Landstinget i Östergötland
96. Landstinget i Jönköpings län
97. Landstinget i Värmland
98. Norrbottens läns landsting

Organisationer m.m.

99. 5i12-rörelsen
100. Advokater utan Gränser
101. Afrosvenskarnas riksförbund
102. Aktiebolaget Svenska Miljöstyrningsrådet
103. Amnesty Sverige
104. Arbetsgivaralliansen

105. Branschorganisationen för revisorer och rådgivare (se avsnitt 9.4 i betänkandet)
106. Centrum för rättvisa
107. Centrum mot rasism
108. Civil Rights Defenders
109. Demokratiakademin
110. Diakonia
111. ECPAT Sverige
112. Finlandssvenskarnas Riksförbund i Sverige
113. Flyktinggruppernas och Asylkommittéernas Riksråd
114. Folkbildningsförbundet
115. Folkbildningsrådet
116. Folkuniversitetet
117. Fonden för mänskliga rättigheter
118. Forum för Frivilligt Socialt Arbete
119. Forum Syd
120. Förbundet dövblindas riksförbund
121. Föreningen Fredsmuseum på Uppsala Slott
122. Föreningen Gemensam Framtid
123. Föreningen Ordfront
124. Handikappförbunden
125. Hela Människan
126. Hjälpmedelsinstitutet
127. Humanisterna
128. Hyresgästföreningen
129. Hörselskadades riksförbund
130. IBN Rushd Studieförbund
131. Idea – Arbetsgivarförbundet för ideella organisationer
132. Ideellt forum
133. Individuell Människohjälp
134. Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet
135. Barns rätt till lek (IPA)
136. IOGT-NTO
137. KFUK-KFUM
138. Kollegiet för svensk bolagsstyrning (se avsnitt 9.4 i betänkandet)
139. Kontaktnätet – riksorganisation för ideella kulturföreningar
140. Kristna Fredsrörelsen
141. Kvinna till Kvinna
142. Kvinnor För Fred
143. Kvinnorättsforum
144. Landsorganisationen i Sverige (LO)
145. Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer (LSU)
146. Lutherhjälpen
147. Lärarförbundet

148. Lärarnas Riksförbund
149. Medborgarrättsrörelsen
150. Neurologiskt handikappades riksförbund (NHR)
151. Nordiska Kommittén för Mänskliga rättigheter
152. Nätverket för barnkonventionen, c/o PLAN-Sverige
153. Olof Palmes Internationella Center
154. Pensionärernas Riksorganisation (PRO)
155. Raoul Wallenberg institutet för mänskliga rättigheter och humanitär rätt
156. Resande Romers Riksförening
157. Resandefolkets Romanos Riksförbund
158. Riksbankens Jubileumsfond
159. BRIS – Barnens Rätt I Samhället
160. Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare
161. RFSL (Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter)
162. Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar
163. Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU)
164. Riksförbundet för Social och Mental Hälsa
165. Riksidrottsförbundet (RF)
166. Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)
167. Riksorganisationen för vård och omsorg utan vinstsyfte (Famna)
168. Roma International
169. Romernas riksförbund
170. Romskt kulturcentrum i Stockholm
171. Rådet för finansiell rapportering (se avsnitt 9.4 i betänkandet)
172. Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar
173. Rädda Barnen
174. Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO)
175. Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige (SIOS)
176. SISU Idrottsutbildarna
177. Sociala Missionen
178. Stiftelsen Allmänna Barnhuset
179. Stiftelsen Friends
180. Svenska Avdelningen av Internationella Juristkommissionen
181. Svenska FN-förbundet
182. Svenska Fredskommittén
183. Svenska OCD-förbundet Ananke
184. Svenska Röda Korset
185. Svenska Samernas Riksförbund
186. Svenska Tornedalingars Riksförbund
187. UNIFEM nationell kommitté Sverige
188. Svenskt Näringsliv

189. Sverigefinländarnas Delegation
190. Sverigefinska Riksförbundet
191. Sveriges advokatsamfund
192. Sveriges Akademikers Centralorganisation (Saco)
193. Sveriges Dövas Riksförbund
194. Sveriges elevråd – SVEA
195. Sveriges Elevråds Centralorganisation – SECO
196. Sveriges förenade studentkårer (SFS)
197. Sveriges Kommuner och Landsting
198. Sveriges Konsumenter
199. Sveriges Konsumenter i Samverkan
200. Sveriges Kvinnolobby
201. Sveriges Pensionärsförbund (SPF)
202. Sveriges universitets- och högskoleförbund
203. Swedish Standards Institute (SIS)
204. Synskadades Riksförbund
205. Teologiska högskolan
206. The English International Association of Lund
207. Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)
208. UNICEF Sverige

Trossamfund

209. Evangeliska Frikyrkan
210. Frälsningsarmén
211. Judiska Centralrådet i Sverige
212. Metodistkyrkan i Sverige
213. Metodistkyrkans Ungdomsförbund
214. Pingst – fria församlingar i samverkan
215. Romersk-katolska kyrkan i Sverige
216. Svenska Baptistsamfundet
217. Svenska kyrkan
218. Svenska Missionskyrkan
219. Svenska missionsrådet
220. Sveriges Buddhistiska Samarbetsråd
221. Sveriges kristna råd
222. Sveriges Muslimska Förbund
223. Sveriges muslimska råd

Remissvaren i två exemplar ska ha kommit in till
Arbetsmarknadsdepartementet senast den 25 mars 2011. Svaren bör
lämnas både på papper och per e-post till
registrator@employment.ministry.se

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på förslagen eller
materialet i betänkandet. Om remissen är begränsad till en viss del av be-

tänkandet, anges detta inom parentes efter remissinstansens namn i remisslistan. En sådan begränsning hindrar givetvis inte att remissinstansen lämnar synpunkter också på övriga delar (Bokföringsnämnden, Branschorganisationen för revisorer och rådgivare, Kollegiet för svensk bolagsstyrning och Rådet för finansiell rapportering se avsnitt 9.4 i betänkandet).

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För andra remissinstanser innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens publikation om att svara på remisser. Publikationen kan beställas från Regeringskansliet, Information Rosenbad, 103 33 Stockholm eller hämtas från nätet: www.regeringen.se

Charlotta Wickman
departementsråd

Kopia till
Fritzes kundservice, 106 47 Stockholm

Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter

*Slutbetänkande av Delegationen för mänskliga
rättigheter i Sverige*

Stockholm 2010

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2010:70

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Tryckt av Elanders Sverige AB
Stockholm 2010

ISBN 978-91-38-23451-8
ISSN 0375-250X

Till statsrådet Erik Ullenhag

Regeringen beslutade den 9 mars 2006 att inrätta Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige för att med utgångspunkt i regeringens skrivelse *En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009* (skr. 2005/06:95) stödja det långsiktiga arbetet med att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige. Delegationen har även haft i uppdrag att lämna förslag på hur det fortsatta stödet till detta arbete kan erbjudas efter det att delegationen har avslutat sitt uppdrag.

Den 9 mars 2006 förordnades universitetslektor Elisabeth Abiri till ordförande för delegationen. Den 8 juni 2006 förordnades som ledamöter professor Gudmundur Alfredsson, borgarrådssekreteraren Adam Axelsson, vice ordföranden i Svenska Röda Korset Bahare Haghshenas, ordföranden i Sveriges Kommuner och Lands-ting Anders Knappe, civilekonomen Kajsa Lindståhl, regeringsrådet Anna-Karin Lundin, läraren Soraya Post, journalisten och pr-konsulten Elisabet Qvarford och kommunalrådet Lars Stjernkvist. Den 22 augusti 2006 förordnades ordföranden i Svenska Röda Korset Bengt Westerberg som ledamot. Den 19 mars 2009 entledigades Gudmundur Alfredsson. Samma dag förordnades som ledamot generaldirektören Hans Ytterberg.

Som sakkunnig förordnades den 8 juni 2006 departementsrådet Marcus Brixskiöld. Den 12 februari 2008 förordnades departementssekreteraren Jens Ölander som sakkunnig. Den 15 maj 2009 entledigades Jens Ölander. Samma dag förordnades som sakkunnig kanslirådet Camilla Goldbeck-Löwe.

Den 8 juni 2006 förordnades som experter kanslirådet Camilla Abrahamsson, projektledaren Stefan Andersson, chefen Inger Ashing, dåvarande jämställdhetsombudsmannen Claes Borgström, juristen Lotta Dahlstrand, utvecklingsstrategen Elisabeth Ferm, kanslirådet Camilla Goldbeck-Löwe, biträdande avdelningschefen Christer Gustavsson, enhetschefen Sun-Joon Hwang, utvecklings-

direktören Marie Lindberg, stabschefen Lars Lindgren, dåvarande handikappombudsmannen Lars Löw, ambassadören Jan Nordlander och ämnesrådet Astrid Utterström. Den 19 september 2006 förordnades som expert projektledaren Anna Lindström. Den 22 januari 2007 entledigades Lars Löw. Samma dag förordnades som expert dåvarande t.f. handikappombudsmannen Jenny Olausson. Den 27 mars 2007 entledigades Camilla Goldbeck-Löwe. Samma dag förordnades som expert ämnesrådet Anna-Karin Lindblom. Den 23 april 2007 förordnades som expert departementssekreteraren Andrés Zanzi. Den 24 april 2007 entledigades Lotta Dahlstrand. Samma dag förordnades som expert juristen Charlotte Lenman. Den 12 februari 2008 entledigades Claes Borgström och Anna-Karin Lindblom. Samma dag förordnades som expert juristen Luca Nesi. Den 2 april 2008 entledigades Christer Gustavsson. Den 19 mars 2009 entledigades Marie Lindberg, Anna Lindström och Luca Nesi. Samma dag förordnades som expert handläggaren Björn Kullander. Den 5 maj 2009 entledigades Elisabeth Ferm, Astrid Utterström och Andrés Zanzi. Samma dag förordnades som expert departementssekreteraren Fredrik Björklund. Den 31 januari 2010 entledigades Jan Nordlander. Den 1 april 2010 entledigades Fredrik Björklund. Samma dag förordnades som expert kanslirådet Ulrika Dackeby.

Den 29 maj 2006 anställdes projektledaren Karin Steffensen som huvudsekreterare. Karin Steffensen entledigades på egen begäran den 11 januari 2010. Den 14 maj 2010 anställdes ämnesrådet Anna-Karin Lindblom som huvudsekreterare.

Departementssekreteraren Pernilla Berlin var anställd som sekreterare fr.o.m. den 24 april 2006 t.o.m. den 30 september 2007. Organisationskonsulten Marie Stenman var anställd som sekreterare fr.o.m. den 2 maj 2006 t.o.m. den 3 januari 2008. Fil. master Heidi Eriksson var anställd som biträdande sekreterare fr.o.m. den 1 november 2006 t.o.m. den 15 december 2007 och som sekreterare fr.o.m. den 16 december 2007 t.o.m. den 31 december 2008. Jur.kand. Eva Rimsten var anställd som sekreterare fr.o.m. den 1 mars 2007 t.o.m. den 31 augusti 2008. Juristen Johanna Gillström var anställd som sekreterare fr.o.m. den 7 januari 2008 t.o.m. 12 maj 2010. Fil. master Josefine Gustavsson var anställd som sekreterare fr.o.m. den 1 september 2008 t.o.m. den 31 december 2008. Den 8 september 2008 anställdes utredaren Kerstin Jansson som sekreterare. Den 11 januari 2010 anställdes hovrättsassessorn Anna Gränsmarker som sekreterare.

Delegationens assistent under tiden för arbetet med slutbetänkandet har varit Gunilla Malmqvist.

Delegationen har tidigare överlämnat delbetänkandena *Rapporter från en MR-verkstad* (SOU 2008:45), *Främja, Skydda, Övervaka – FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning* (SOU 2009:36) och rapporten *Svenska nyhetsmedier och mänskliga rättigheter i Sverige – En översikt* (SOU 2007:102).

Delegationen överlämnar härmed sitt slutbetänkande. Uppdraget är slutfört.

Stockholm i oktober 2010

Elisabeth Abiri

Adam Axelsson

Anders Knappe

Anna-Karin Lundin

Elisabet Qvarford

Bengt Westerberg

Bahare Haghshenas

Kajsa Lindståhl

Soraya Post

Lars Stjernkvist

Hans Ytterberg

/Anna-Karin Lindblom

Anna Gränsmarker

Kerstin Jansson

Innehåll

Sammanfattning	15
Summary	29
Författningsförslag	43

Del I Bakgrund

1	Delegationens uppdrag och arbete	89
1.1	Uppdraget.....	89
1.2	Bakgrund	90
1.3	Delegationens arbete	93
1.3.1	Stöd till statliga myndigheter, kommuner och landsting.....	93
1.3.2	Strategier för information och ökad kunskap om mänskliga rättigheter.....	98
1.3.3	Stimulera det offentliga samtalet om mänskliga rättigheter.....	104
1.3.4	Lämna förslag på hur fortsatt stöd kan erbjudas	106
1.3.5	Internationell kunskap och erfarenhet	107
1.3.6	Möten, samråd och samverkan	107
2	Utgångspunkter	109
2.1	Introduktion till de mänskliga rättigheterna.....	109
2.1.1	De mänskliga rättigheterna – juridik, etik och politik	109

2.1.2	Från politisk viljeyttring till juridiskt bindande dokument.....	113
2.1.3	Centrala konventioner om de mänskliga rättigheterna	113
2.1.4	Begränsningar av de mänskliga rättigheterna	116
2.1.5	Hur begreppet mänskliga rättigheter ska förstås i betänkandet	116
2.2	De mänskliga rättigheterna i relation till angränsande begrepp.....	117
2.2.1	Relationen rättigheter – skyldigheter	117
2.2.2	Relationen mänskliga rättigheter – demokrati	118
2.2.3	Relationen mänskliga rättigheter – diskriminering... ..	120
2.3	Människorättsperspektiv och människorättsbaserat arbete.....	121
3	Bakgrundsanalys	127
3.1	Inledning.....	127
3.2	Det rättsliga skyddet för mänskliga rättigheter i Sverige.....	128
3.2.1	Inledning.....	128
3.2.2	Hur införlivas konventioner i nationell rätt?	128
3.2.3	Frågor om inkorporering av konventioner om mänskliga rättigheter	131
3.2.4	Användning av normharmoni och transformering... ..	140
3.2.5	De mänskliga rättigheterna i svensk lagstiftning	146
3.2.6	Kontroll av författningars förenlighet med konventionerna	155
3.2.7	EU-rätten	161
3.2.8	Synpunkter från FN:s övervakningskommittéer om konventionernas ställning i svensk rätt.....	163
3.2.9	Delegationens slutsatser	165
3.3	En myndighetsstruktur som systematiskt främjar de mänskliga rättigheterna i Sverige.....	167
3.3.1	Inledning.....	167
3.3.2	Parisprinciperna.....	168
3.3.3	Synpunkter från internationella organisationer	171
3.3.4	Nationella institutioner för mänskliga rättigheter i andra länder	173

3.3.5	Befintliga myndigheters arbete för mänskliga rättigheter i Sverige.....	187
3.3.6	Undersökning om behovet av stöd i arbetet för de mänskliga rättigheterna	195
3.3.7	Delegationens erfarenheter och slutsatser	196
3.4	Styrning och tillsyn av arbetet med de mänskliga rättigheterna	199
3.4.1	Inledning	199
3.4.2	Förvaltningslagen	202
3.4.3	Styrning av de statliga myndigheterna	205
3.4.4	Kommunernas och landstingens ansvar för de mänskliga rättigheterna	212
3.4.5	Delegationens erfarenheter och slutsatser	219
3.5	Utbildning och kompetensutveckling om de mänskliga rättigheterna	223
3.5.1	Inledning	223
3.5.2	Det allmänna skolväsendet.....	225
3.5.3	Högre utbildning	235
3.5.4	Utbildning och kompetensutveckling inom den offentliga sektorn	239
3.5.5	Delegationens erfarenheter och slutsatser	252
3.6	Forskning och kunskapsutveckling om mänskliga rättigheter i Sverige	258
3.6.1	Inledning	258
3.6.2	Forskning	259
3.6.3	Statistiska undersökningar, databaser och rapporter	266
3.6.4	Nationella indikatorer för mänskliga rättigheter.....	273
3.6.5	Delegationens slutsatser.....	281
3.7	Civilsamhälle, näringsliv och massmedier	283
3.7.1	Mänskliga rättigheter och privata aktörer	283
3.7.2	Det civila samhället.....	289
3.7.3	Näringslivet.....	293
3.7.4	Massmedierna	299
3.7.5	Delegationens slutsatser.....	300
3.8	Behovet av en ny struktur för skydd av de mänskliga rättigheterna i Sverige	302

Del II Förslag

4	Det rättsliga skyddet	309
4.1	Inledning	309
4.2	Lagrådets granskning	312
4.3	Inkorporering av konventioner om mänskliga rättigheter	314
4.4	Bör hänvisning till fler konventioner om de mänskliga rättigheterna göras i grundlag?	319
4.5	Tydliggörande i lag	319
4.5.1	Uttryckliga hänvisningar till de mänskliga rättigheterna i befintliga lagar	320
4.5.2	Vad innebär bestämmelser om det offentliga ansvar för att respektera de mänskliga rättigheterna?	321
4.5.3	Vilken effekt får bestämmelserna?	323
4.5.4	Hänvisningar till de mänskliga rättigheterna införs i ett urval lagar	326
5	En nationell institution för mänskliga rättigheter	337
5.1	En nationell institution för mänskliga rättigheter inrättas i Sverige	337
5.1.1	Inledning	337
5.1.2	En nationell institution för mänskliga rättigheter bör inrättas	340
5.1.3	Institutionen inrättas under riksdagen	342
5.1.4	En ny myndighet inrättas	343
5.2	Institutionens mandat och arbetsuppgifter	348
5.2.1	Institutionens mandat	349
5.2.2	Institutionens uppgifter	352
5.2.3	Institutionens arbetsmetoder och rättsliga befogenheter	368
5.2.4	Institutionens framställningar till riksdagen och regeringen	378
5.2.5	Institutionens årsrapport	379

5.3	Institutionens ledning, organisation och resurser	380
5.3.1	Kommissionen för mänskliga rättigheter.....	380
5.3.2	Kommissionens råd och personal.....	386
5.3.3	Kommissionens beslutsfattande, arbetsordning m.m.....	387
5.3.4	Kommissionens resurser	388
5.4	Formerna för kommissionens inrättande.....	392
6	Styrning och tillsyn.....	401
6.1	Inledning.....	401
6.2	De mänskliga rättigheterna i statliga myndigheters regelverk och styrdokument	403
6.2.1	Förvaltningslagen	404
6.2.2	Myndighetsförordningen	407
6.2.3	Myndigheternas instruktioner	408
6.2.4	Förvaltningsmyndigheternas regelgivning m.m.	416
6.2.5	Regeringsuppdrag och regleringsbrev	417
6.2.6	Kommittéväsendet.....	418
6.2.7	Nationella handlingsplaner och andra strategidokument.....	419
6.3	Tydliggörande av kommunernas och landstingens ansvar för de mänskliga rättigheterna.....	421
6.3.1	Kommunallagen.....	421
6.3.2	Kommunala styrdokument	424
6.3.3	Tillsyn av kommunal verksamhet	426
6.4	Samordning, samverkan och dialog	427
7	Utbildning och kompetensutveckling om de mänskliga rättigheterna.....	431
7.1	Inledning.....	431
7.2	Det allmänna skolväsendet.....	433
7.3	Högre utbildning	438
7.4	Utbildning och kompetensutveckling inom den offentliga sektorn.....	442

8	Forskning och kunskapsutveckling om mänskliga rättigheter i Sverige	447
8.1	Inledning.....	447
8.2	Ett forskningsprogram om mänskliga rättigheter.....	448
8.3	Nationella mål och indikatorer för de mänskliga rättigheterna.....	450
8.4	Vidareutveckla statistiken om de mänskliga rättigheterna.....	454
9	Civilsamhälle och näringsliv.....	457
9.1	Inledning.....	457
9.2	Samverkan mellan olika samhällsaktörer	458
9.3	Det civila samhället	459
9.4	Näringslivet	462
10	Konsekvenser av delegationens förslag.....	467
10.1	Ekonomiska konsekvenser	467
10.1.1	Kommissionen för mänskliga rättigheter	467
10.1.2	Styrning, tillsyn och utbildning inom den offentliga förvaltningen	472
10.1.3	Bidrag till organisationer inom det civila samhället	475
10.1.4	Forskning och kunskapsutveckling	475
10.1.5	Övriga förslag.....	478
10.2	Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.....	478
10.3	Konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män samt för möjligheterna att nå de handikappolitiska och integrationspolitiska målen.....	479
11	Författningskommentar	483
	Särskilt yttrande.....	509
	Referenser.....	511

Bilagor

<i>Bilaga 1</i>	Kommittédirektiv Dir. 2006:27	531
<i>Bilaga 2</i>	Tilläggsdirektiv Dir. 2007:14	532
<i>Bilaga 3</i>	Tilläggsdirektiv Dir. 2008:92	543
<i>Bilaga 4</i>	Tilläggsdirektiv Dir. 2009:125	547
<i>Bilaga 5</i>	Parisprinciperna.....	549
<i>Bilaga 6</i>	Alternativ lösning till lagreglering – Kommissionen för mänskliga rättigheter	555

Bilaga 7–13 i separat volym

<i>Bilaga 7</i>	Kommuners, landstings och statliga myndigheters arbete med mänskliga rättigheter – behovet av stöd, SIFO Research International, 2006
<i>Bilaga 8</i>	Kommunernas ansvar för att förverkliga mänskliga rättigheter – en kartläggning av 16 kommuner i Sverige, Mikael Spång, Malmö högskola, 2008
<i>Bilaga 9</i>	Kartläggning – Fem ombudsmän och Handisams utåtriktade arbete gentemot kommuner och landsting, Josefine Gustavsson, Göteborgs universitet, 2008
<i>Bilaga 10</i>	Förtroendevaldas och chefstjänstemäns introduktion – En studie bland kommuner, landsting och regioner avseende mänskliga rättigheter vid introduktionsutbildningar, Elena Namli, Kjell-Åke Nordquist, Susanne Wigorts Yngvesson, Teologiska högskolan i Stockholm, 2009

- Bilaga 11* Utvärdering av pilotutbildningen Laga lika. En utbildning i mänskliga rättigheter för rättsväsendet i Blekinge län, Lejla Mundzic, 2008
- Bilaga 12* Utvärdering av en utbildning i mänskliga rättigheter för ett kommunalt tjänstemannanätverk, Lejla Mundzic, 2008
- Bilaga 13* Utvärdering av en pilotutbildning i mänskliga rättigheter, Ledningsgruppen på Arbetsmarknads- och Familjeförvaltningen i Eskilstuna kommun, Lejla Mundzic, 2009

Sammanfattning

Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige lämnar i detta slutbetänkande en redovisning av hur den genomfört de uppgifter av främjande natur som ingått i delegationens uppdrag.

I betänkandet lämnas också förslag med avseende på rättsligt skydd för de mänskliga rättigheterna, inrättandet av en nationell institution för de mänskliga rättigheterna, styrning och tillsyn, utbildning och kompetensutveckling, forskning och kunskapsutveckling samt, slutligen, det civila samhällets och näringslivets roll med avseende på de mänskliga rättigheterna. Syftet är att dessa förslag tillsammans ska bilda en ny struktur för skydd av de mänskliga rättigheterna, där varje del förutsätter och stärker utvecklingen inom de övriga delarna. Syftet är också att förslagen ska bidra till att tydliggöra de mänskliga rättigheternas roll som en gemensam internationell och nationell värdegrund för samhället.

Delegationens uppdrag

Riksdagen har fastställt målet att de mänskliga rättigheterna ska respekteras i Sverige. Regeringens strategi för hur arbetet mot detta långsiktiga mål ska bedrivas har förtydligats i två nationella handlingsplaner för mänskliga rättigheter. Delegationen inrättades i mars 2006 som ett led i genomförandet av regeringens andra handlingsplan på området, *En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009*. Delegationens uppdrag (dir. 2006:27) har varit att:

- stödja statliga myndigheter, kommuner och landsting i arbetet med att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i verksamheten,
- utarbeta och genomföra strategier för ökad information och kunskap om mänskliga rättigheter hos olika målgrupper i

samhället, bland annat genom att samordna EU-initiativet Europeiska året för lika möjligheter för alla, och Europarådets kampanj Alla olika – Alla lika i Sverige,

- stimulera det offentliga samtalet om mänskliga rättigheter samt
- lämna förslag på hur det fortsatta stödet till arbetet för full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige kan erbjudas efter det att delegationen avslutat sitt uppdrag.

Genom tilläggsdirektiv fick delegationen i juli 2007 i uppdrag att också genomföra kommunikationsinsatser och kunskapshöjande aktiviteter med anledning av 200-årsminnet av den transatlantiska slavhandelns avskaffande (dir 2007:114). Uppdraget har redovisats i delbetänkandet *Rapporter från en MR-verkstad* (SOU 2008:45). I delbetänkandet redovisar delegationen också genomförandet av Europeiska året för lika möjligheter för alla och Europarådets kampanj Alla olika – Alla lika.

I juli 2008 fick delegationen genom tilläggsdirektiv även i uppdrag att utreda om Handisam, Diskrimineringsombudsmannen (DO) eller något annat samhällsorgan borde anförtros uppgiften att i enlighet med kravet i artikel 33 av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning främja, skydda och övervaka genomförandet av konventionen (dir. 2008:92). Detta uppdrag har redovisats i delbetänkandet *Främja, Skydda, Övervaka – FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning* (SOU 2009:36). Delegationen har dessutom överlämnat rapporten *Svenska nyhetsmedier och mänskliga rättigheter i Sverige – En översikt* (SOU 2007:102) till regeringen.

I budgetpropositionen för 2009 förtydligade regeringen att det i delegationens uppdrag ingår att se över hur frågan om nationella institutioner som inrättas enligt Parisprinciperna med uppgift att bevaka frågor om de mänskliga rättigheterna ska lösas.

Genomförandet av den främjande delen av uppdraget

Inom ramen för den främjande delen av sitt uppdrag har delegationen lämnat stöd till ett flertal statliga myndigheter, kommuner och landsting i deras arbete med att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i verksamheten. Detta stöd har i regel lämnats i form av att delegationen medverkat i utformningen och

genomförandet av kompetensutvecklingsinsatser om de mänskliga rättigheterna. Syftet har varit att tydliggöra hur Sveriges internationella åtaganden på detta område kan tolkas och användas mer konkret inom olika typer av offentlig verksamhet, på både statlig och kommunal nivå.

Kartläggningar och utvärderingar som delegationen låtit genomföra, liksom delegationens egna erfarenheter, tyder på att det finns ett växande intresse bland statliga myndigheter, kommuner och landsting för att på ett tydligare sätt än tidigare arbeta utifrån de internationellt erkända mänskliga rättigheterna. Myndigheterna ser t.ex. ofta en fördel med att utgå från de mänskliga rättigheterna som en förenande bas för och ett sätt att förtydliga innebörden av flera tvärsektoriella perspektiv som myndigheterna redan i dag har i uppdrag att beakta. Det finns också ett intresse på kommunal nivå för att använda de mänskliga rättigheterna som utgångspunkter och vägledande principer i arbetet med kommunala styrdokument och strategier. Kartläggningarna, utvärderingarna och delegationens erfarenheter visar även att efterfrågan på verksamhetsanpassade kompetensutvecklingsinsatser är stor, liksom på vägledningar och liknande metodmaterial.

Delegationen har också genomfört flera kampanjer och andra kommunikationsinsatser om de mänskliga rättigheterna. Enligt direktiven har delegationen bl.a. haft i uppdrag att samordna två europeiska kampanjer om lika rättigheter. Delegationen har även, i samarbete med de tidigare ombudsmännen mot diskriminering, Barnombudsmannen samt Barn- och Elevombudet genomfört ett projekt mot diskriminering i skolan. Vidare har delegationen enligt tilläggsdirektiv haft i uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser och kunskapshöjande aktiviteter med anledning av 200-årsminnet av den transatlantiska slavhandelns avskaffande. Ytterligare en kommunikationsinsats som delegationen har genomfört är projektet MR-dilemman (*Equality in Reality*). Inom ramen för dessa insatser har informations- och utbildningsmaterial samt lärarhandledningar utarbetats och spridits och en interaktiv utställningsmonter om dilemman rörande de mänskliga rättigheterna tagits fram och ställts ut på flera platser i landet.

De informations- och kommunikationsinsatser som delegationen har genomfört har i hög grad riktats till ungdomar. Genomgående för insatserna har varit ett syfte att öka förståelsen för de mänskliga rättigheterna som relevanta för den svenska vardagen och för ungdomars och andra människors förhållningssätt både till

varandra och till samhället i stort. Ett annat genomgående syfte för dessa insatser har varit att stimulera till reflektion och diskussion.

Delegationen har också haft en webbplats där betänkanden, rapporter och annat material har publicerats. Dessa rapporter m.m. överförs till regeringens webbplats för mänskliga rättigheter, www.manskligarattigheter.se, när delegationen har avslutat sitt arbete.

Delegationens överväganden och förslag

En utgångspunkt för delegationens arbete, överväganden och förslag har varit att de mänskliga rättigheterna, såsom de kommer till uttryck i internationella överenskommelser, är bindande åtaganden för hela den offentliga sektorn. De mänskliga rättigheterna utgör den enskildes värn mot överträdelser och övergrepp från det allmännas sida. De utgör också grundläggande normer för hur enskilda får bete sig mot varandra; alla har rätt att åtnjuta sina mänskliga rättigheter men ingen får använda dem på ett sätt som kränker en annan människas rättigheter. Förutom att utgöra rättsregler uttrycker de mänskliga rättigheterna också etiska och politiska ställningstaganden av ett slag som är centrala för varje samhälle.

Skyddet av de mänskliga rättigheterna är utformat för att vara hållbart på sikt och under skilda förhållanden, oavsett maktskiften, tider av oro, motsättningar inom landet och andra svårigheter. Därför är skyddet grundat i internationella överenskommelser, vilka ingen stat ensam förfogar över eller ensidigt kan ändra sedan den tillträtt överenskommelsen. Det är viktigt att också det nationella systemet för skydd av de mänskliga rättigheterna är utformat på ett sätt som är långsiktigt hållbart och som kan stå emot prövningar av olika slag.

Sverige har, i likhet med övriga skandinaviska länder, ett dualistiskt förhållningssätt till relationen mellan nationell och internationell rätt. Det innebär att det krävs att de internationella överenskommelser som Sverige tillträder införlivas i nationell rätt för att bestämmelserna ska bli gällande i den nationella rättsordningen. Införlivande kan ske genom inkorporering eller genom transformering. Att en internationell överenskommelse inkorporeras innebär att konventionen som sådan blir del av den nationella rättsordningen. Transformering däremot sker genom att konven-

tioner helt eller delvis görs om till nationell författningstext. Införlivande sker i Sverige som huvudregel genom transformering. Trots att Sveriges internationella åtaganden om de mänskliga rättigheterna är bindande för det allmänna är de sällan tydliga i lagstiftningen som just åtaganden om mänskliga rättigheter.

Till följd av bl.a. Sveriges inträde i den Europeiska unionen (EU), inkorporeringen av Europakonventionen i svensk rätt 1995 och internationaliseringen har frågor om de mänskliga rättigheterna allt oftare kommit att aktualiseras i rättstillämpning, övrig offentlig verksamhet och samhället i stort. Det internationella regelverket om de mänskliga rättigheterna utvecklas ständigt och griper på ett tydligare sätt in i den svenska rättsordningen och förvaltningen. Därmed uppstår också ett ökat behov för personer som är verksamma där att förhålla sig till konventionerna om de mänskliga rättigheterna och till konventionsorganens praxis och yttranden.

Regeringen har återkommande, bl.a. i de två nationella handlingsplanerna för mänskliga rättigheter, uttalat målet om full respekt för de mänskliga rättigheterna samt sin avsikt att öka kunskapen och medvetenheten om de mänskliga rättigheterna i Sverige. Enligt delegationens bedömning skulle det innebära en viktig förstärkning av skyddet för, och kunskapen och medvetenheten om, de mänskliga rättigheterna om rättigheterna på olika sätt lyftes fram i den offentliga förvaltningen med utgångspunkt direkt i det internationella regelverket.

De mänskliga rättigheterna utgör också en värdegrund för samhället i stort. Det är viktigt att enskilda, inklusive barn och ungdomar, förstår de mänskliga rättigheternas innebörd, både som egna och andras rättigheter. Därför bör insatser genomföras även för att öka allmänhetens kunskap och medvetenhet om de mänskliga rättigheterna som den enskildes rättigheter och det allmännas skyldigheter.

Mot denna bakgrund föreslår delegationen insatser inom flera områden.

Rättslig reglering, styrning och tillsyn av arbetet för de mänskliga rättigheterna

Att transformering är den vanliga metoden för att införliva konventioner om mänskliga rättigheter i svensk lagstiftning innebär att rättigheterna kan komma till uttryck i en rad bestämmelser i olika författningar utan att nödvändigtvis bli synliga såsom just mänskliga rättigheter. Enligt principen om fördragskonform tolkning ska dock svensk intern rätt tolkas på ett sätt som överensstämmer med Sveriges internationella åtaganden, så långt detta är möjligt inom ramen för den svenska bestämmelsens ordalydelse. I händelse av en tydlig motsättning mellan en konventionsrättighet som inte har inkorporerats och en bestämmelse i svensk intern rätt har den sistnämnda företräde.

Sedan Sveriges inträde i EU har det allt oftare blivit nödvändigt att tillämpa rättsregler av en internationell karaktär. Det finns dock ännu inte någon klar tradition av att använda andra internationella regler eller dokument, trots principen om fördragskonform tolkning. Delegationen anser att det är viktigt att medvetenheten om de mänskliga rättigheterna, och vanan att använda konventionerna som vägledning inom svensk förvaltning och rättsskipning, ökar. Det kan t.ex. handla om att använda konventionerna och yttranden från konventionsorganen för att tolka nationell rätt på områden där Sverige återkommande fått ta emot synpunkter från dessa organ. De internationella åtaganden som Sverige gjort inom ramen för EU, FN, Europarådet m.fl. mellanstatliga organisationer hänger ihop och påverkar varandra. Genom att EU:s stadga för grundläggande rättigheter nu blivit rättsligt bindande ökar behovet av kunskap om de mänskliga rättigheterna ytterligare.

Enligt delegationens bedömning finns det således anledning att nu tydligare lyfta fram de mänskliga rättigheterna under lagstiftningsprocessen liksom för rättstillämpningen. För att full respekt för de mänskliga rättigheterna ska säkerställas och kränkningar av rättigheterna förebyggas behöver arbetet med att skydda de mänskliga rättigheterna pågå kontinuerligt och genomföras på varje stadium av lagstiftnings- och rättstillämpningsprocessen.

Delegationen föreslår att en utredning ska ges i uppdrag att utreda lämpligheten av en inkorporering av fler konventioner om mänskliga rättigheter i svensk rätt. Det har nu gått över femton år sedan frågan om inkorporering av Europakonventionen utreddes och över tio år sedan en utredning övervägde om FN:s konvention

om barnets rättigheter borde inkorporeras. Sedan dess har arbetet för de mänskliga rättigheterna intensifierats på nationell nivå, bl.a. genom de nationella handlingsplanerna, och Sverige har fått femton års erfarenhet av att tillämpa Europakonventionen som svensk lag. I Norge har flera FN-konventioner om mänskliga rättigheter inkorporerats. Enligt delegationens uppfattning kan det anföras argument både för och emot inkorporering av konventioner om mänskliga rättigheter. Oavsett att tveksamheter kan föreligga avseende effekterna och konsekvenserna av inkorporering anser delegationen att avgörandet om vilken ställning konventionerna ska ha i svensk rätt bör bygga på en grundlig analys i ljuset av nu rådande förhållanden. Trots att frågan om inkorporering ofta diskuteras saknas det i offentligt tryck och övrig litteratur en aktuell och djupgående analys av frågan om inkorporering av konventioner om mänskliga rättigheter i svensk rätt. Delegationen anser att lämpligheten av en inkorporering av fler konventioner om mänskliga rättigheter därför bör utredas.

Delegationen föreslår också att bestämmelser som uttryckligen hänvisar till de överenskommelser om mänskliga rättigheter som Sverige har åtagit sig att följa ska föras in, i ett förtydligande syfte, i flera befintliga författningar. Detta arbete bör ta sin början dels i några särskilda lagar som reglerar offentlig verksamhet i situationer där människor är särskilt utsatta i förhållande till eller beroende av det allmänna, t.ex. för att de är frihetsberövade, sjuka, befinner sig i flyktingskap eller på annat sätt i behov av samhällets stöd, dels i några författningar av generell betydelse för offentlig förvaltning.

De författningsförslag som delegationen lämnar på dessa områden har givits en utformning som är av övergripande och vägledande karaktär. De föreslagna bestämmelserna hänvisar till konventionerna om mänskliga rättigheter som vägledande för hela verksamheten utan att konventionstexterna i sig blir direkt tillämpliga. Syftet med de föreslagna författningsbestämmelserna är att tydliggöra och erinra om vad som i och för sig redan gäller i dag, nämligen att konventionerna om mänskliga rättigheter ska användas som tolkningsmaterial vid tillämpning av nationell lagstiftning. De lagar som det här är fråga om är bl.a. polislagen, häkteslagen, fängelselagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen om verkställighet av särskild ungdomsvård, utlänningslagen, hälso- och sjukvårdslagen och plan- och bygglagen.

För att ansvaret för att beakta de mänskliga rättigheterna även ska förtydligas på ett övergripande sätt i styrningen och tillsynen av

offentlig verksamhet föreslår delegationen att bestämmelser som hänvisar till de mänskliga rättigheterna ska föras in i förvaltningslagen och myndighetsförordningen. Delegationen föreslår också att bestämmelser som innebär en skyldighet att beakta de mänskliga rättigheterna vid regelgivning och inom ramen för statliga utredningar ska föras in i förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning respektive kommittéförordningen. Vidare föreslår delegationen att kommunernas och landstingens ansvar för att respektera de mänskliga rättigheterna förtydligas i kommunallagen. Den föreslagna bestämmelsen är av vägledande karaktär och inkräktar inte på den kommunala självstyrelsen.

Därutöver bör bestämmelser om ansvaret för att de mänskliga rättigheterna respekteras föras in i instruktionerna eller motsvarande för ett urval myndigheter, i första hand de som ansvarar för verksamheter inom de områden som omfattas av förslagen om förtydliganden i lag, bl.a. Polisen, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvården, Migrationsverket, Statens institutionsstyrelse, Socialstyrelsen och Boverket.

Delegationen föreslår också att regeringen ska vidareutveckla arbetet för de mänskliga rättigheterna i Sverige i en tredje nationell handlingsplan eller motsvarande strategidokument. Regeringen bör eftersträva en hög grad av samverkan med andra aktörer kring handlingsplanen, såväl om framtagandet av dokumentet som om genomförandet av åtgärderna.

En nationell institution för de mänskliga rättigheterna

FN:s generalförsamling antog i december 1993 *Principles relating to the Status of National Institutions*, de s.k. Parisprinciperna, som anger riktlinjer för nationella institutioner med uppgift att främja och skydda de mänskliga rättigheterna. Vid världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien 1993 enades FN:s medlemsstater genom Wiendeklarationen, som antogs av generalförsamlingen samma år, om att alla länder bör ha en nationell institution för mänskliga rättigheter. Enligt Parisprinciperna ska nationella institutioner för mänskliga rättigheter ha en oberoende ställning och ett brett mandat att skydda och främja de mänskliga rättigheterna.

Antalet länder som har inrättat nationella institutioner för mänskliga rättigheter blir allt fler. I juni 2010 fanns sådana institutioner som motsvarar Parisprinciperna i 67 länder. FN:s hög-

kommissarie och Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter samt EU:s byrå för grundläggande rättigheter betonar alla vikten av att medlemsstaterna har nationella institutioner som främjar och skyddar de mänskliga rättigheterna på nationell nivå. Sverige har vid ett flertal tillfällen rekommenderats att inrätta en nationell institution för mänskliga rättigheter av FN:s övervakningskommittéer, samt även vid granskningen i FN:s råd för mänskliga rättigheter.

Delegationen föreslår att en nationell institution – Kommissionen för mänskliga rättigheter – ska inrättas i Sverige med utgångspunkt i Parisprinciperna. Kommissionen bör ha en oberoende ställning, såsom rekommenderas i principerna, och ett brett mandat att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige. Kommissionen bör särskilt ha till uppgift att

- undersöka och rapportera om hur de mänskliga rättigheterna respekteras i Sverige samt lämna förslag om hur situationen kan förbättras,
- föreslå författningsändringar eller andra åtgärder som behövs för att säkerställa att Sveriges internationella åtaganden om de mänskliga rättigheterna uppfylls,
- ha kontakter med internationella organisationer och även i övrigt delta i internationellt samarbete om frågor som rör de mänskliga rättigheterna, samt
- främja utbildning, forskning och kompetensutveckling, information och ökad medvetenhet om de mänskliga rättigheterna i Sverige.

Kommissionen bör dock inte kunna pröva klagomål om kränkningar av de mänskliga rättigheterna i individuella fall. Erfarenheter från bl.a. Riksdagens ombudsmän (JO) och Diskrimineringsombudsmannen tyder på att kommissionen sannolikt skulle få ta emot ett mycket stort antal klagomål om den hade befogenhet att pröva dem. Detta skulle allvarligt inkräkta på kommissionens möjligheter att göra egna prioriteringar.

Delegationen föreslår att Kommissionen för mänskliga rättigheter ska inrättas som en myndighet under riksdagen. Kommissionens ledning bör bestå av tre kommissionärer som väljs av riksdagen.

Enligt Parisprinciperna bör en nationell institution för mänskliga rättigheter ha ett mandat som är reglerat i grundlag eller vanlig lag. Då delegationen anser att det är önskvärt att kommissionen inrättas utan dröjsmål föreslås att inrättandet sker genom ändringar i riksdagsordningen samt genom lag med instruktion för Kommissionen för mänskliga rättigheter. Kommissionens ställning och mandat bör därefter även stadfästas i regeringsformen.

Kommissionen för mänskliga rättigheter avses inte ta över någon del av det ansvar som åligger andra delar av det allmänna att respektera Sveriges internationella åtaganden om de mänskliga rättigheterna. Kommissionens roll bör i stället vara att ur ett helhetsperspektiv främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna och arbeta stödjande och pådrivande gentemot andra aktörer.

Utbildning, forskning och kunskapsutveckling

Arbetet för full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige kräver kunskap. Som nämnts ovan bör enskilda ha medvetenhet om och förståelse för de mänskliga rättigheterna både som egna och andras rättigheter. De som är verksamma inom den offentliga sektorn behöver vara medvetna om de mänskliga rättigheterna som skyldigheter som det allmänna har att tillförsäkra den enskilde.

Den nya skollagen, som träder i kraft den 1 augusti 2010 och tillämpas på de flesta utbildningar från och med den 1 juli 2011, slår fast att skolorna ska förmedla och förankra de mänskliga rättigheterna samt utforma själva utbildningen i överensstämmelse med dessa. Detta är, enligt delegationens mening, en betydelsefull reform. Tydliga formuleringar om utbildning om de mänskliga rättigheterna bör nu också föras in i läroplanerna och kursplanerna för det allmänna skolväsendet. Med tanke på skolans förtydligade ansvar för de mänskliga rättigheterna är det också angeläget att det finns bra läromedel på området som förmår sätta rättigheterna i ett svenskt sammanhang, samt att Skolinspektionen genom sin tillsyn följer upp att skolorna tar sitt ansvar för de mänskliga rättigheterna.

I konsekvens med den tydliga plats som de mänskliga rättigheterna fått i den nya skollagen bör en motsvarande bestämmelse föras in i högskolelagen. Även examensbeskrivningar för yrkesutbildningar där de mänskliga rättigheterna är av särskild relevans

för studenternas framtida yrkesutövning, och där krav på kunskaper om de mänskliga rättigheterna ännu inte ingår, bör kompletteras med ett sådant krav.

Utbildning och kompetensutveckling om de mänskliga rättigheterna för personer verksamma inom den offentliga sektorn bedrivs redan i dag. Insatserna är dock ofta av tillfällig karaktär och det finns ingen långsiktig plan för hur kompetens om Sveriges internationella åtaganden om de mänskliga rättigheterna ska erbjudas statsanställda. Delegationen föreslår därför att regeringen ger Kompetensrådet för utveckling i staten (Krus) i uppdrag att utarbeta en strategi för hur statsanställda långsiktigt och systematiskt ska ges utbildning om de mänskliga rättigheterna. Regeringen bör också bjuda in Sveriges Kommuner och Landsting till en aktiv dialog om hur det kan säkerställas att anställda och förtroendevalda i kommuner och landsting systematiskt och långsiktigt erbjuds kompetensutveckling om de mänskliga rättigheterna.

Forskning om mänskliga rättigheter i Sverige bedrivs i dag i begränsad utsträckning. Graden av kunskap om de mänskliga rättigheterna inverkar på möjligheterna att nå framgång i arbetet med att säkerställa respekten för de mänskliga rättigheterna i Sverige. Forskning om rättigheternas roll inom centrala samhällsområden som hälsovård, utbildning, rättsväsendet och demokratiska processer är nödvändig för arbetet med mänskliga rättigheter inom dessa sektorer. Därför är det angeläget att regeringen stimulerar forskning och annan kunskapsutveckling om hur rättigheterna regleras, tillämpas och uppfattas i Sverige. Delegationen föreslår att ett långsiktigt forskningsprogram om mänskliga rättigheter i Sverige inrättas. Forskningsprogrammet bör bestå av fyra delar; en grundforskningsdel, en forskarskola, behovsmotiverade forskningsstudier samt ett forskningsnätverk. Regeringen bör ge Vetenskapsrådet i uppdrag att i samarbete med andra forskningsråd närmare utforma och hantera detta forskningsprogram. Eftersom frågor om de mänskliga rättigheterna är av tvärsektoriell karaktär, menar delegationen att det är viktigt att eftersträva att ett flertal vetenskapliga discipliner finns representerade och att forskningen omfattar hela bredden av de mänskliga rättigheterna.

Satsningar bör också göras på att utveckla statistik om de mänskliga rättigheterna som grunddata för både kunskapsutveckling och uppföljning. Indikatorssystem som bl.a. omfattar redovisning av kvantitativa data i form av statistik har införts eller håller på att utarbetas inom en rad politikområden. Det främsta syftet med

sådana system är att på ett strukturerat sätt kunna följa utvecklingen och på så sätt kunna utforma träffsäkra insatser. Ytterligare ett syfte är att tydligt kunna redovisa utvecklingen för riksdagen. Delegationen anser att även utvecklingen av situationen för de mänskliga rättigheterna bör följas upp och redovisas på detta sätt. Delegationen föreslår därför att regeringen inom ramen för nästa nationella handlingsplan eller motsvarande strategi för de mänskliga rättigheterna ska utveckla nationella mål och indikatorer för de mänskliga rättigheterna i samverkan med Sveriges Kommuner och Landsting samt med beaktande av det arbete med sådana indikatorer som bedrivs inom internationella organisationer.

Civilsamhälle och näringsliv

Det civila samhället och näringslivet har viktiga funktioner att fylla för skyddet och främjandet av de mänskliga rättigheterna. Respekten för de mänskliga rättigheterna, och kunskapen och medvetenheten om dem, är beroende av ett starkt och varierat civilsamhälle där olika organisationer, grupper och intressen kan komma till tals. De mänskliga rättigheterna stärks av att det finns aktörer inom det civila samhället som bevakar och lyfter frågor om de mänskliga rättigheterna och som kan föra fram människors erfarenheter av vilka problem, brister och styrkor som finns i skyddet av rättigheterna. Det civila samhällets organisationer har också en viktig roll i arbetet med att sprida kunskap och medvetenhet om de mänskliga rättigheterna. När organisationerna utför tjänster på offentligt uppdrag har de samma ansvar som det allmänna för att respektera den enskildes mänskliga rättigheter.

Det finns i dag system för statligt stöd till organisationer inom det civila samhället som är verksamma inom en rad områden. Även om många av de organisationer som tar emot statligt stöd i enlighet med dessa stödsystem delvis eller indirekt arbetar med frågor som rör mänskliga rättigheter, saknas i dag stödsystem för organisationer som har till syfte att arbeta för de mänskliga rättigheterna i Sverige på ett övergripande sätt. Stödet för sådan verksamhet är i stället styrt till vissa avgränsade rättighetsfrågor, organisationstyper eller verksamhetsslag. Delegationen föreslår därför att regeringen genomför en översyn av befintliga bidragssystem för statligt stöd till det civila samhällets organisationer i syfte att klargöra om de fungerar på ett tillfredsställande sätt vad avser organisationernas

arbete för de mänskliga rättigheterna, eller om det behöver göras förändringar för att organisationerna ska kunna bidra ytterligare till främjandet av respekten för de mänskliga rättigheterna i Sverige.

På såväl internationell som nationell nivå har det tagits ett flertal initiativ för att tydliggöra näringslivets sociala ansvar, bl.a. avseende de mänskliga rättigheterna. FN:s generalsekreterares särskilde representant för mänskliga rättigheter i näringslivet har presenterat ett ramverk för dessa frågor. Delegationen föreslår att regeringen på ett systematiskt sätt, och med avsättning av tillräckliga resurser för arbetet, ska vidta konkreta åtgärder för att genomföra ramverket. Åtgärderna kan lämpligen utformas på ett sätt som motsvarar det uttalande som gjordes gemensamt av de svenska och spanska regeringarna under Sveriges ordförandeskap i EU.

OECD:s riktlinjer för multinationella företag, som bl.a. avser respekten för de mänskliga rättigheterna, uppdateras under 2010 och 2011 och en reviderad version publiceras troligen i juni 2011. Delegationen föreslår att regeringen ska låta översätta de uppdaterade riktlinjerna till svenska samt omarbeta den tidigare handboken i enlighet med den nya versionen. Regeringen bör även aktivt sprida riktlinjerna och handboken och agera för att svenska multinationella företag ska säkerställa att de mänskliga rättigheterna respekteras i den svenska och utländska verksamheten.

Delegationen föreslår också att regeringen ska genomföra åtgärder för att aktivt sprida den kommande internationella standarden för socialt ansvar, ISO 26000, och stimulera till att den används av organisationer inom civilsamhälle, näringsliv och offentlig sektor.